

FELSEFE DÜNYASI

2006/2 Sayı: 44

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

SIR AYDINA DOĞRU

Ahmet İNAM*

BİLDİĞİMİZ AYDIN

Nasıl biliriz çoğunlukla aydını? Alışla gelen aydın nasıl biridir?

Bilgilidir. Düşünür. Duyar. Sorumlulukları vardır. Bilgisi, düşünme gücü, duyu kavrama yetisiyle birleşmiş sorumluluğuyla “aydınlata” toplumunu (“Tenvir” eder, ışık tutar). Bilgisi, toplumunun sorunlarını kavrayıp yorumlamaya yönelmiştir: Yalnızca toplumun sorunlarına karşı sorumlu değildir, sorumluluğu dünyanın tüm sıkıntularına eğilmeyi zorunlu kılar. Yaşanan haksızlıklara, zulme, sömürüye karşı çıkar. En önemli görevi eleştirmektir. Toplumca yaşanmış kültürel, toplumsal, siyasal, ekonomik, antropolojik, düşünsel açılarından sorgulamak, yorumlamak, eleştirmek, eleştirileri doğrultusunda sorumlu bir karşı çıkış ya da zaman zaman onaylama eylemlerinde bulunmak... Dürüstlük, eşitlik, özgürlük, insan onuru... uğruna yılmadan mücadele verilmesi gereken temel kavramlardır aydının. Aydın yönetilenlerin, güçsüzlerin, ezilmişlerin, haksızlığa uğramışların sesidir. Bilgisi, kavrama yeteneği, sorumluluk bilinci, güçlü iradesi, cesareti, eylemde bulunma gücü ile hem toplumunun hem de dünyanın kültürüne ışık tutan, katkıda bulunan bir insandır.

Bu betimleme, aydını ne denli anlatıyor? Aydın bu betimleme ışığında hangi özellikleriyle ortaya çıkıyor?

1. Aydın bilgilidir. Cahilden aydın olmaz. Ama her “bilgili” aydın mıdır? Değildir, elbette. Nasıl bir “bilgili” aydındır? Bilgisini sindirmiş, seçenekleri görebilen. Seçenekleri görebilmek: Öğrendikleri görüşlerin dışındaki görüşlerin farkında olabilmek. Bilgisini yaşayabilendir, aydın. Bilgisi üzerinde yama gibi duran biri değil. Bilgisinin sonuçlarını, uygulamalarını; dayandığı temel ilkeleri fark edebilen biri. Deyim yerindeyse, bilgi bilincine sahip olan.

2. Kavrayıcıdır. Anlayıcıdır. Tarihi, kültürü, yaşamı bilgisiyyle kavrar; sezgileri ve düşünme gücüyle anlar.

3. Aydın araştırandır. Yaşananı kavramak, geçmiş, bilgi ve anlam dünyasını yorumlayabilmek araştırmakla olanaklı.

4. Aydın çalışkandır. Araştırma, emek ister, sabır. Dünya bilgisiz, kavrama-anlama gücü olmaksızın, araştırmaksızın yorumlanamaz. Tüm bu etkinliklerin sürekliliği çalışkan olmayı gerektirir.

5. Aydın neden bilecek, kavrayacak-anlayacak, araştıracak, çalışacaktır? İnsana, dünyaya, evrene, evrendeki yaşama duyduğu sorumluluktan. Aydın sorumludur.

6. Görüşü olandır aydın. Eskilerin deyimiyile nokta-i nazarı olan. Savunduğu düşünceleri olan. Fikir sahibi.

* Prof. Dr., ODTÜ, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

7. Kendine özgü bakış açısı olduğu için, bu açıdan görülen dünyayı yorumlama, eleştirme ödevi vardır. Aydın, eleştirmendir. Karşı çıkan, muhalefet eden, yeri geldiğinde beğenen, onaylayan ama sürekli değerlendiren. Kendini de.

8. Değerlendirmelerin ardında duran, irâdeli bir insandır, aydın. Yaşama atılımı, isteme gücü taşır içinde. Mızımız değildir, coşkuludur.

9. Cesurdur. Savunduklarının bedelini ödemeye hazırdır. Tehlikeleri göğüslemeye.

10. Savundukları yalnızca sözde kalmaz. Eyleyicidir, aydın. Eylemci. Düşünceler, eylemle bütünleşmiyorsa etkisizdir, boştur. Eylem, düşüncelerle bağ kuramıyorsa, kördür.

Bu mudur aydın?

AYDIN ÜSTÜNE BİRKAÇ SAV

Yukarıdaki saptamanın değinmediği özellikleri de var mıdır aydının? Aydın, kendine de ışık tutuyorsa, yukarıdaki saptamaları eleştirip seçenekler sunabilmeli. Aydın, aydın anlayışını eleştirebilendir. Salt eleştiren değil elbette, farklı görüşler de sunabilendir.

Bu çalışmamda, dikkat edilmesini önereceğim bir aydın tipinin özelliklerini vurgulayacağım. Yukarıda temel niteliklerini çok kısa olarak dile getirdiğim alıngelen aydın anlayışını alttan alta eleştiren, yine de o anlayışın dikkat etmeyip eksik bıraktığını düşündüğüm boyutlarını bütünlemeye çalışan bir görüşü birkaç noktasiyla vurgulamaya çabalayacağım. Bu amaçla, aydının hangi özellikleriyle tanınabileceği konusunda savlarımı dile getireceğim.

1. Aydın sakladığı, saklamaya çabaladığıyla kendini gösterir. Kısaca söylenirse, aydın sakladığıdır.

Nedir saklamak? Neden saklar insan? Neyi saklar? Çağımız saklayan insanların çoğaldığı bir çağ. Çağlar boyu saklamış. Öncelikle yaşamını sürdürebilmek için. Çevresi üzerinde denetim kurmak, yaşamını düzenlemek amacıyla saklamış.

Saklamanın insan varlığını "ruhsal" açıdan yansıtan bir "derin" anlamıyla başlayalım. İnsan kendini saklayan bir varlıktır. Saklaması her zaman isteyerek, farkına vararak gerçekleşmez. Kendisi ile psükhê si ile olan ilişkisinin derinliği, zorluğu, Batı Düşüncesinde yüzyıllar öncesi anlaşılmıştır, bunu ilk dile getirenlerden biri de Herakleitos'tur. İnsan ruhunu uçsuz bucaksızlığı, karmaşık yapısı sonraları 19. yüzyıl ruhbiliminin, ruh hekimliğinin konusu olmuştur. Bilinç dışı güçlerin (bedenimizden ve çevremizden, kültürümüzden gelen) etkisiyle insanın kendisiyle karşılaşmasında çetin zorluklar vardır. İnsan gerek çevresine uymak, kendisini korumak gerekse kendinle karşılaşmamak için kendisini saklar.

Saklamak fiili Türkçe'de nesnesiyle ilgili olarak farklı biçimlerde kullanılır. Bir şeyi, bir kişiyi, bir sırrı saklarsınız (Bu kitabımı sana sakladım, örneğinde olduğu gibi). Birinden, bir şeyden saklarsınız. Ve nihâyet bir şeyde saklarsınız.

Saklamak eyleminin en azından Türkçe'mizde beş ayrı anlamını anabiliriz: 1. Örtmek, gizlemek 2. Korumak 3. Biriktirmek 4. Elde tutmak 5. Ele geçirmek.

Aydın, neyi, ne adına, kimin için saklamaktadır? Alıngelen aydın tablosunda, aydın gizlenenin üstüne giden, saklı olanın perdesini kaldıran, yalan söyleyenlerin,

gerçeğin üstünü örtmeye çabalayanların foyasını meydana çıkaran biridir. Peki, kendisi, kendinden, diğer aydınlardan ne saklar? Neyi, nasıl, neden sakladığını söyle, kim olduğunu söyleyeyim, diyebilir miyiz?

Aydın sakladığıyla aydındır. Sözcüğün beş anlamıyla:

a) Neyi örtmektedir? Bilerek ya da bilmeyerek kasıtlı ya da kasıtsız örttikleriyle ortaya çıkmaktadır. Gösterirken örten, aydınlatırken karartandır. Neyi örtüyorsun aydın? Bu görüşlerin ardında duran, gösterdiklerinin ardalanında duran göstermedikleriyle, göstermek istemedikleriyle, gösteremedikleriyle aydınsın. Yalnızca aydınlattıklarınla değil, kararttıklarınla!

b) Neyi korumaktasın? Hangi değerleri? Hangi inançları? Hangi çıkarları? Hangi düşünceleri?

c) Neyin birikmesinin ardındasın? Nelerin birikmesini, çoğalmasını dilemekteisin?

d) Neyin elde tutulmasını, elden çıkarılmamasını istiyorsun? Neden?

e) Neyi ele geçirmenin peşindesin? Ün mü? Para mı? Konum mu? Saklamanın amaçlarından biri de ele geçirmek mi?

Aydın sakladığından bellidir.

2. Aydın bilmediğine, anlamadığına tavrıyla kendini gösterir, ele verir. Bilmediklerimizi küçümsüyor muyuz? Değersiz olduklarımızı mı ileri sürüyoruz? Uzmanlık işi olduğunu söyleyerek, bilmediklerimizle ilgimizi kesiyor muyuz? Bilmediklerimizi bilir gibi mi yapıyoruz? Anlayamadığımız bir süreç, bir metin karşısında ne yapıyoruz? Anlama isteğimiz, tutkumuz var mı? Nereye kadar? Ne zaman, nasıl pes ediyoruz da: "Bilemiyorum, anlayamıyorum" diyoruz. Diyebiliyor muyuz? "Anlamam", "bilmem" diyebiliyor muyuz? Kendimize. Herkese. Anlayamamak gücümüze gidiyor mu? Neyi anlayıp neyi anlayamadığımızın, neyi bilip neyi bilemediğimizin ayrırında mıyız? Saklananları, üstü örtülenleri, çarpıtılanları bulup ortaya çıkarmaya çalışan aydın, anlayamamasını, bilememesini saklar mı? Bildiğini, anladığını saklar mı? Aydın sakladığından bellidir.

Anlayamadıkların, bilmediklerin karşısındaki tavrını, davranışını, duygularını söyle, sana nasıl bir aydın olduğunu söyleyeyim.

3. Kabul etmediği, onaylamadığı, benimseyemediği, görüşler, inançlar, savlar karşısındaki tutumuyla kendini ele verir, aydın. Onlar karşısında kayıtsız mı kalıyor? İlgilenip kızıyor mu? Saldırıyor mu? Aşağılıyor mu? İçine sindiremediği düşünceler, görüşler, tavırlar karşısında yaptığıyla bellidir aydın.

4. Karşı çıktığı, düşmanı olduğunu düşündüğü görüşlere önünde duruşundan anlayabiliriz aydını. Kendi düşüncelerinin varlığı için bir tehdit olarak mı görüyor, karşıt düşünceleri? Onları yok etmeye, ortadan kaldırmaya mı çalışıyor yoksa onların varlığının kendi görüşlerinin gelişmesi için gerekli olduğunu mu düşündürüyor?

Kimi, neden dolayı düşman olarak görüyor?

Aydın düşmanın görüşüne olan tavrından bellidir.

Yukarıdaki sorularla ortaya koymaya çalıştığım dört sav, genel çizgileriyle aydının bilgiyle, görüşleriyle ilişkisine dikkat çekiyordu. Deyim yerindeyse onun **epistemolojik duruşu** üzerinde duruyordu. Bundan sonra dile getireceğim altı savın vurgusu ise onun kendine ve birlikte yaşadıklarına tavrı ile ilgili olacak.

5. Aydın kendisiyle nasıl yaşadığına bakarak anlayabileceğimiz bir kişidir.

Kendimizle ilişki ne demektir? Kendimize verdiğimiz değer, yüklediğimiz anlam, amaçlar, beklentilerimiz bu ilişkinin temel öğelerini oluşturur. Duygularımız, düşüncelerimizle nasıl yaşadığımız, kendimizi sevip sevmediğimiz, ilişkilerimizi, ait olduğumuz topluluğu içimizde nereye yerleştirdiğimiz; kendimizle yüzleşmeyi bilip bilmediğimiz, öz saygımızın, özeleştirimizin olup olmayışı kendimizle olan ilişkiyi önemli ölçüde belirler.

Dünyayı, toplumu, farklı yüzleriyle nasıl kavradığımız, insanlarla olan ilişkimizin sağlıklı bir yönde gidip gitmediği, kendimizle gerçekleştirmeye çalıştığımız iletişime, yüzleşmeye bağlıdır, önemli ölçüde. Kendimizle olan ilişkimiz, dünyayla olan ilişkimize dâhildir. Dünyaya müdahalemizi, kararlarımızı, eylemlerimizi etkiler.

Kendimizle olan ilişkimiz çok zor bir ilişkidir: Yüzleşmeyi gerektirir. İçtenliği, dürüstlüğü, kendimize güveni. O ilişkiyle, o ilişkinin sağlıklı başarılı ya da başarısızlıkla etkilenen bir dünyaya açılış söz konusudur.

Aydın kendisiyle ilişkisinden bellidir.

6. Aydın en yakın çevresiyle ilişkisiyle dünyaya yönelir. Özel yaşamındaki yakın dostları, ailesi, akrabalarıyla paylaştıklarıyla kendini oluşturur. Özel yaşamının rengi, onun aydın olarak toplumun meydanına kendini koyuşuna yansır. Özel yaşamı, mahrem hayatı, "hâne içi"nde deneyimledikleriyle oluşur aydın.

7. Aydın benimsediği, ait olduğunu düşündüğü, ait olduğuna inandığı toplulukla kendini dünyaya sunar.

Kendisiyle ilişkisinden başlayarak adım adım genişleyen, giderek kamuya açılan birliktelikler yaşar aydın. İşte "benimsenen topluluk" dediğim, "en yakın" topluluktaki yeri, o toplulukla ilişkisiyle belirginleşir aydın.

8. Yalnızca kendinden saydığı, benimsediği topluluklarla değil, birada yaşadığı "yabancılara" olan tavırla da belli olur aydın. Yabancı önünde kendini tanır, sınırlar. Yabancıya bakışı, tavrı, tutumuyla kendini ele verir.

9. Aydın, yalnızca bir arada yaşadığı yabancıların değil "uzaktaki" yabancılarla etkileşim hâlinindedir. Dünyadan, "evrenden" sorumlu olduğuna göre, uzaktaki yabancılar da onun sorumluluk alanındadır. Bu yabancılarla sorumluluk alanındaki etkileşimi, tutumu, eylemleri onun nasıl bir aydın olduğunu bize gösterecektir.

10. Kendinden başlayarak, adım adım genişleyen halkalarla yaşar aydın. Belki bu yakınlık halkalarının en uzağı düşmanlarının bulunduğu halkadır.

Aydın düşmanı ile ilişkisinden bellidir. Düşmanı ile tanırız onu, düşmanı ile çıkar ortaya.

"SIR" DAN YOKSUN BİR DÜNYA

Bu saptamalardan nasıl bir aydın tipi çıkıyor ortaya? Bu saptamaların, giderek açılıp aydınlatılmasıyla önereceğim aydına 'sır aydın' diyorum. Bu nitelikle, kendi içinde bir ironi taşıyor: "Böyle bir aydın yok" anlamında! Sır aydın, Türkçe'de yaptığı çağrışımla, "ortada gözükmeyen" aydın demek değil! Sır aydın, aydınlığın gizini, gizli aydınlığını kendinde taşıyan biridir. Sır aydın, aydınlığını saklayan, bilgisinde, ahlak oluşumunda, tavırlarında, taşıdığı değerlerle giriştiği eylemlerinde, karanlıklarını aydınlık olarak sunmayandır. Sır, burada "mistik" bir anlam taşımıyor; geleneksel tasavvufun devşirilmiş bir kavram da değildir.

Peki, neden böyle bir “aydın” a gerek var? Belki soruyu şöyle sormalı: Neden böyle bir “aydın” a da gerek var? “Sır aydın” a çağımızın duyduğu gereksinim, daha genel çerçevede içinde “sır insan” a duyduğu gereksinimin ardında ne var?

Dünyamız, içinde bulunduğu koşullarla **sır bozan, sır savan** bir dünyadır! (Lütfen buradaki ‘sır’ ı devlet sırrı, şirket sırrı, bireyin, toplumların kendilerinde olmayanlardan sakladığı ‘sır’ olarak anlamayın! Bu çalışmanın ileriki bölümlerinde ‘sır’ ı açmaya çalışacağım!) Sırrı “saklanan” bir şey olarak anlıyor çağımız çoğunlukla. Oysa sır önümüzde, sır “âşikâr”, sır paylaşılabilen, “kapalı” olmayan özellikler taşıyor.

Nasıl bir dünyada yaşıyoruz ki, “sır aydın” varolması “gerekli” bir insan oluyor? (“Sır aydınlar” zâten var değiller mi? Elbette varlar. Varolan bu aydınları tanımaya çalışıyoruz!) “Sır” ın, “sır” aydınının yer almasını düşündüğümüz dünya nasıl bir dünyadır?

1. “Sürüklenen” insanların sayısının giderek arttığı, bunları “denetlemeye” çalışanların gücü ele geçirmeye çalıştığı dünya. Bu çağın bir görünüşü değil bu: Yüzlerce yıldır bu gezegen, **sürüklenendenetleyen** karşıtlığını yaşamakta.

2. Çâresiz, aç, yoksul olanlarla “çıkarlarını” sürekli artırmaya çabalayanların karşıtlığının yaşandığı **çâresiz-çıkarıcı** zıtlığındaki dünyadayız.

3. “Sürü” hâlinde yaşıyoruz, “gütmeye kalkan” lar var, bu yüzden! **Sürüler ve güdenler** karşıtlığı yaşamış, yaşamakta dünya!

4. Dünyaya egemen olan düzen, ortak yaşam yaratma gücüne sahip: Modalar, tüketim seferberliği, medyayla ele geçirilmiş bakış, düşünüş biçimleri. Bu düzene “özenen” insanlarla, onları özendiren, düzene kendini kaptırmış insanlar yaşıyor bu dünyada. **Özenen-özendiren** karşıtlığı var bu dünyada.

5. Gücü elinde tutanlar, yalnızca siyasal, yalnızca ekonomik, askeri anlamda değil, “kültür” olarak da gücü elinde tutanlar, kendi dünya görüşlerine körü körüne bağlı kalarak, kendisi gibi düşünmeyen, inanmayanlar üzerinde büyük bir ezici güç uygulayıp amaçlarına varmak için “piyon” lar, “maşa” lar kullanıyorlar! Kör inançlar ve onların kullandığı insanlarla dönüyor, dünya. **Maşalar-kör inançlar** dünyası bu dünya.

6. Çağımız teknik yoğun yaşanan bir çağ. İnsanlar akıl odağında bakmaya çalışıyorlar sorunlara. Yaşamı sorun ve çözüm öbeklerinden oluşmuş bir bütün olarak görüyorlar. “Gerçekçi” gözle bakıldığında sorunlar “orada” dır, akıl yoluyla çözülebilirler; bilimsel veriler ve mantıksal yöntemlerle çözümler üretilebilir. Sorunlar, “büyük”, “tepeden inme” kuramlarla açıklanamaz, çözülemez; her sorunun kendi yapısına uygun çözümler aranmalı, deyim yerindeyse **sorun mühendisliği** gerçekleştirilmelidir (Felsefede Karl Popper’ ın yaklaşımı!). Dünya, **sorun yaşayıcılarla, sorun çözücüler**’ in dünyasıdır!

7. Dünyaya egemen olan düzen, birey olarak bağımsızlığına kavuşamamış, bunun da farkında olmayan insanların sayısını çoğaltıyor. Bir topluluğa, bir düşünceye, bir inanca körü körüne sığınmak isteyen bu isteyenlerin elbette koruyucuları da çıkıyor. **Sığınmacı-koruyucu** bir dünyadayız.

8. Böyle bir dünya, kendini saklayan, olmadığı gibi göstermeye çalışan, bilgisini çevrenin beklentileri doğrultusunda kullanıp irdeleme gücünü gerçekleştiremeyen insanlarla dolmakta! **Siğ bilgili, siğ oluşumlu** insanlarla onların **gözünü boyayan, göz**

bağcılık yapan insanlar bu dünyanın gidişini belirlemeye çalışmaktadır. **Sığılar-göz boyayanlar** karşıtlığını yaşıyor nicedir dünyamız.

9. Bu sığılık içinde her soruna, her bilinmeyene yanıt olabilecek kalıp çözümler, yanıtlar aranmaktadır. Her kapıyı açabilecek **maymuncuklar**... Ezber kalıpları içinde kolay anahtarlar. Çağım **maymuncuk arayanlarla-maymuncuk sunanlar** çağı.

10. Sığı insan "öte"yi göremediği için, çıkarlarıyla sınırlanmış alanın darlığı içinde, bu gezegendeki yaşamı geliştirme çıkarımı anlayamadığından, en yakınındaki nesneye, bedenine abanır! Bedenini sömürür. **Haz budalası-Haz satıcısı** birbirlerini bütünüyle kaplar dünyamızı.

11. İkili ilişkileri başarmakta zorlanan insan, ilişkileriyle çoğalacağına, azalır. Bir kişi, bir diğer kişiyle ilişkiye geçince ortada yarımşardan, iki eksik kişinin oluşturduğu tek kişi kalır! (Kimi keskin yaşam gözlemcilerinin söylediği gibi...) **İlişkide azalanlarla-ilişkiyi sömürenlerin** dünyasındayız.

12. Bilgisiyle dönüşemeyen, oluşamayan, bilgisinin altında ezilen papağanlarla, onlara papağanlık öğretenlerin düzeni, **papağan ve papağan yetiştiricisi** ezberinde bir dünya sunuyor bize.

Yukarıdaki maddeler birbirine kolayca indirgenebilir, dolayısıyla sayıları azaltılabilir; salt kimi noktaları vurgulamak amacıyla saptamalar arasında kesin ayrımlar getirilmemiştir. Yukarıda bir açıdan betimlenen dünya **sırrı kaçmış** bir dünyadır! Muasır dünya **sırrı kaçmış** bir dünyadır!

SIR İNSANA, SIRRI KAÇMAMIŞ İNSANA DOĞRU

Sırrı kaçmış bir dünyada, önerilen aydın tipinin özellikleri de göz önüne alınarak, yaşanabilir dünya için aydın insana soracağımız sorular nelerdir? Bu sorularla onu tanımaya, **sır açısından** yoklamaya başlayabiliriz. Önce dört temel sorumuz şunlar olacak:

1. Neyi, neden, nasıl, ne zaman, nerede, kimlerle, kimlerden saklıyorsun?

2. Bilmediklerin, anlamadıkların karşısında nasıl davranıyorsun, nasıl bir tutum içindesin?

3. Kabul etmediğin düşüncelere, görüşlere tavrın nasıl? Birlikte yaşamayı kabul etmediğin insanlara tavrın nasıl?

4. Karşı çıktığın düşüncelere, görüşlere, insanlara tavrın nasıl?

5. Bu sorular, insanın kendisiyle, özel yaşamıyla, kamusal alanıyla karşılaşmasını, kendi oluşumunu bu karşılaşmalar içinde görmesini sağlayabilir. Daha ince alanlara yönelttiğimizde, bir on ayrı soru daha çıkıyor önümüze, kendimizi hedef alarak soralım:

1. Neyin körüyorsunuz?

2. Neyin enayisiyiz?

3. Neden korkuyoruz? Umutsuzluğumuz neden? Rahatsızlığımız neden?

4. Nerelerimiz zayıf?

5. Dünyaya duruşumuz nasıl?

6. Kimlerle, nerede, nasılız?

7. Ne üretiyoruz?

8. Nasıl ilişki kuruyoruz?

9. Kim değiliz ya da kimiz?

10. Nasıl karar veriyoruz?

Bu sorularsa, sırasıyla görüş, düşüncü, duygu, güç, tavır, hava, üretim (meydana getirme, yaratma!), eylem, oluşum, karar gibi öğeleri içeriyor; insanı aydın olarak tanımada yardımcı olabilir.

Çağımız, bu sorulara verilebilecek yanıtlarında dört temel noktada sorunlu ve eksik gözüküyor.

a) İnsan içindeki **gücün** yeterince farkında değildir. Çağımızın yılgınlığı, bıkkınlığı özellikle gelişmiş ülkelerin aydınlarında yansıyor. Yoksul ülkelerdeki aydınların, yoğun bir hınç duygusu ile karşı tarafa duydukları nefreti, kendi iç dünyalarını görmelerini engelliyor. Sorunlar, **dışa yönelmiş** gözlerle çözülmeye çalışılıyor. İçimizde uçsuz bucaksız bir alan var. Bu alanın farkında değiliz çoğu zaman. Din, büyük çoğunlukla **dışa** yönelmiş, kendini dışta varetme kaygısıyla, sözünü ettiği "iç", siyasal, kültürel, toplumsal bir varolma telâşi içinde anlamını yitirmiş. İçsiz bir insan, içsiz bir dünya kültürüne doğru gidiyoruz (Bu sözlerim birçok din adamının vaazlarında "kullanabileceği" sözler gibi görünüyor. "İç"in ideolojisi yüzyıllardan beri egemen olmaya çalışıyor dünyaya. Çağımızda mistik öğretisi, tarikatlar hâlinde yaşanırken, media aracılığıyla, çağımız sınırsız insanın sıkıntılarına çâre olmaya çalışıyor. Buradaki "iç" in mistik, dinsel bir anlam taşımadığına dikkat etmeli!). İnsanın içindeki uçsuz bucaksız alan, bu alanla gelebilecek **güç**, çağımızın yeterince anlayamadığı iki önemli nokta.

İç alanımız, alanımızdaki **iç güç**, öyle görünmeseler de, çıkar amaçlı, "kalıp"çı birtakım insanların bilgi tekeli altına alınmış. Uzakdoğu mistisizminden yararlanan, şekilci "meditasyon" teknikleri, bunların dayandığı kuramlarla gelen "iç"i anlama çabaları, bu teknelci topluluklardan ilki. Mistik öğretiler, dinler içinde de etkilerini sürdürürler; iç dünya, iç âlem, "mânevîyat", din inancıyla birlikte yürütülmeye çalışılıyor. İçi anlayacak dinsel tavır, yazık ki, çağımız dindarlarında pek görülüyor. Dünyaya, dünyadaki çıkarlara yönelik bir bakışla, kendisi gibi olmayana düşmanlık duyan, tüm dünyayı kendi öğretilerine bağlanmaya zorlayan, iki yüzlü tavırlar, din maskesi altında "iç dünyayı" sömürü konusu yapıyor.

İç dünyayı bir "terapi" malzemesi olarak kullanan psikolog ve psikiyatristlerin yaklaşımları, dar bir "bilimciliğin", ıplıştırmanın pençesi altına girdiğinde tüm derinliğini, kendine özgü gizemli yapısını yitiriveriyor! Davranışsal bakışım, biyolojiye kimyaya giderek fiziğe indirgenişin sonucunda, "iç dünya", bir nöro-farmakolojik tutum içinde yok olup gidiyor.

İç dünyayı, "pragmacı" teknik uygulayan tavırlardan tanımaya kalkanlarda da "iç uygun" tutum eksikliğinden dolayı düş kırıklığına uğratabilir, "iç arayıcı!" İçi indirgemeye, basitleştirmeye çalışanlar, psikolojik, toplumsal, kültürel, düşünsel boyutları içinde onu tanımaktan uzak düşüyorlar.

İç dünya, düşüncelerimizden, duygularımızdan, düşlerimizden oluşmuyor yalnızca. Bilincine varamadığımız, beden yapımızdan, kültür atmosferinden gelen birçok etken içimizde bulunuyor. İç gücümüz, içimizdeki alanın genişliği, ilişkilerimizi, bakışımızı,

sahip olduğumuz değerleri, anlam dünyamızı etkiliyor. İçi kaçmış bir dünyada, yaşanan anlamların, değerlerin düzeyleri düşüyor! İcini yitirmiş bir insan, dünyadaki anlam zenginliğini de yitiriyor. Dogmacı, fanatik, saldırgan, tahammülsüz biri olup çıkıyor.

b) Öteye giden yol insanın içinden geçiyor. İçi geçmiş bir dünya, kendi içine kapanıyor, kendi sonluluğu içinde, öteye açılmıyor.

Öte, bir umut olarak duruyor insanda. DİNler, sanat, gelenek, bilim, felsefe zaman zaman bu umudu besliyor. Öteyi, ölüme erteleme, yaşamın kısıtlanmasına yol açıyor. Öteye açık olmayan bir dünyada, öteyi düşünceye, hesaba, kurama, ritüele, algoritmaya, görünüşe... indiriyoruz.

Öteye kapalıyız. Dolayısıyla ötedekine. Ötekine. Öznenin ötesindeki ötekine. Ben merkezli bir yaşamda, ben'e göre bir bakışla bakıyoruz çevremize. Öteye gidemezsek, ötedekine, ötekine gidemeyiz.

Öteye, ötekine **açamadığımız** için kendimizi, açılmadığımız için kendimizden, öteye olan sorumluluktan yoksunuz.

Öteleme gücümüz, kendimizi öteye taşıyacak **gücümüz** yok.

Öteyle olan ilişkimizde, ona kapalılığımız, sorumsuzluğumuz, ona ulaşmadaki güçsüzlüğümüz, katı, heyecansız, anlamsız bir yaşama götürüyor bizi.

c) İçi, öteyi unutmış bir dünya, bu unutkanlığının farkında değil: İçiyle, öteyle karşılaşmaktan korkuyor. Bunu kabul edecek dürüstlükten de yoksun.

d) Dürüstlük yoksunluğu, "bütünlük" arayışını bozuyor. İnsan, duyguları, düşünceleri, bedeni ve çevresiyle bir bütün olduğunu unutuyor. Kendisini oluşturan öğeleri arasında bağlantılar kuramıyor. Kendi bütünlüğünü, kendisine **yakışan** edimleri, yaşam biçimini, çevresel etkenleri bilemiyor! Dünyaya ters düşüyor, kendine, çevresine, dünyaya, yaşama **uyum** sağlayamıyor.

İNSAN BİR YÖREDİR

İnsan bir "yöre"dir, ne demek? Yöre, bedenle taşınır. Bedenle sınırlı değildir. Tek tek bireyler, bedenleriyle sınırlı değildirler ama bedenleri tarafından taşınırlar. Beden denilen taşıyıcı, duyguları, düşünceleri de taşır. Yöre bedenle taşınan duygu ve düşünceler alanıdır. Beden, duygu, düşünce, bu üçü neden "yöre" adını alsın ki? Bu üçü, yöreyi taşıyor, yöreyi oluşturuyor, onun **temel öğeleri**. Yöre, içinde bileşenler taşıyan bir bütün. Bir yorumla, beden, duygu ve düşüncenin (alışılmış anlamıyla "akıl"ın) yörenin **temel taşıyıcıları** olduğunu söyleyebiliriz.

İnsan yöresiyle insandır. Bedenden ibaret değildir ne de duygu ve düşünceden. Yöre, temel taşıyıcıları "üstünde" bir görüş **merkezidir** (Görüş: Eskilerin "basiret" dediği kavrama yakındır. "Neyin körtüyüz?" sorusunun yanıtı yöremizin görüşüyle verilebiliyor!). Görüş, beden, duygu, düşünceyle olan ilişkileriyle insan denilen yörenin bakışını, kavrayışını, sezgi gücünü oluşturuyor.

Yöre, bir **güç** kaynağıdır, **görüş** kaynağı olabildiği gibi. İnsan, Nietzsche'nin de dediği gibi bir "güç", enerji merkezidir. Bu güç, bedeni, aklı, düşüncesi, görüşüyle beslenir. "Nerelerimiz zayıf?" "Direnme, atılım, üretim, yaratma gücümüzde sorunlarımız nelerdir?" gibi sorularla yöremizin gücü sorgulanabilir.

İnsan, bedeniyle, uzayda bir yer kaplar ve kapladığı “yerle” sınırlı olarak görülür. Oysa yöre, bedeni aşar! Yöre bir **hava** merkezidir. Havadan en az üç şeyi anlıyorum: 1. Düşünce, kuram **ortamı** 2. Fiziksel, kültürel, siyasal, ekonomik, etik... çevre 3. İçinde bulunulan **durum**.

Yöre, “hava”yı “içinde” barındırır. İnsanın **ortamı, çevresi, durumu** içindedir, dışında olduğu kadar. İnsan bir anlamda **dışını, içinde taşır**. Hem bir “hava” içindedir hem de “hava” yı içinde taşır. Hava insanın hem içinde hem dışındadır.

Yöre, temel taşıyıcıları üzerinde **görüşe, güce, havaya** sahip olarak, bir **tavır** kaynağıdır. Yöre, gerçekliğe karşı, kendini çepeçevre saran **dolaya** karşı hep **tavır** içindedir (Dolay: Bir yöreyi saran başka yerlerin, yörelerin bütünü; yöreyi saran, kuşatan bir alan).

Yöre, bir **eylem** merkezidir. Dolayındaki diğer yörelerle bir arada yaşaması eylem olanağı ile gerçekleşir (Klasik anlamıyla yörenin **praksis** gücü vardır).

Yöre aynı zamanda bir **üretim, yaratım** meydana getirme, oluşturma merkezidir (**Poiêsis** kaynağıdır!).

Öyleyse, yöre, bir insan bireyi olarak, beden, duygu, düşünce temel taşıyıcıları üzerinde, görüş, güç, hava, tavır, eylem ve yaratma kaynağıdır.

Demek ki insan bir yöredir savı, insanın bir beden, bir bilinç, bir bilgi, bir inanç merkezli olmadığına ilişkindir, bir açıdan. İnsanın değişmemesindeki zorluklardan biri de onun bir yöre olduğunun anlaşılmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. O yalnız “bilinç”ten oluşmadığı için, onu yalnızca bilgiyle değiştirmeye çalışmak büyük bir yanıltır. İnsan, yöresiyle dönmüşür, değişir. Dönüşümünde “bilgi”nin yanı sıra yöreyi oluşturan diğer öğelerin etkileri vardır! Bilgi onun “düşünce”si, duygusu üzerinde yoğunlaşan bir etki yapar. Görüşünü dönüştürebilir belki ama diğer öğelerin de etkilenmesi gereklidir (Gücü, havası, tavrı, eylemi, yaratıcılığı ...).

Her yöre öğesine **yurt** diyebiliriz. İnsan tek bir **nokta**, tek bir yurt değildir (Yurt: Çadır, oba, oturma yeri!). Birçok yurtlardan oluşur, bir genişliktir, açıklıktır, “hava” yurdundan anlaşılacağı gibi, iç ve dışıyla ilişkisi kesin, katı sınırlarla çevrilmemiştir. Dışı içeride, içi dışarıdadır! Yörede aydınlanmayla güçlenmiş, **cogito** egemenliği vardı, “düşünce” ya da bilinç egemenliği! Yörenin tarihinde, bir başka deyimle insanı oluşturan öğelerin, insanın bütünlüğünün, tarihinde bu tür “yurt yoğun” bakışlar olmuştur. İnsan bir çoğulluktur, bu çoğulluklar yöreyi oluşturur. Düşünce yurdu örneğin, alışılmış anlamıyla “bilinç” yurdu, bu çoğulluğun işlediği devingenliği anlamaya, güç ve tavır ve görüş yurtları bu devingenliği denetlemeye çalışır! Örneğin hava, beden dışı ve beden içi yurt tutmalar içindedir (Yurt tutma: Etkin olma!). Her yurt birbirini etkileyerek yörede döner. Tarih boyunca kimi yurtlarımızı yöre sanmışız! Kimi yurtlarımızı onararak yöremizi onarıp kurabileceğimizi sanmışız. Eylem ve yaratma (üretim) yurtlarından yönetilen bir yöre, gücünü onlara odaklar. Çağımız insanın yöresinde eylem ve üretim odaklı bir devingenlik söz konusu. Güç, bu iki yurda yardım ediyor.

Yöre, **dolaşan** bir yer, içinde boşluklar taşıyor, iç dünyamızda dolaşabilme, yöremizde dolaşabilme olanağımızı gösteriyor. Yöre içinde boşluklar taşıyabildiği için “içinde” saklanılabilir.

Yöre, tek başına bir beden değil de, birçok bedenin taşıdığı **dolayla** etkileşim halindedir. **Dolayda**, doğa nesnelere (toprak, bitkiler, hayvanlar!), kültür nesnelere ve insanlar bulunuyor. Dolay, kat kattır, en yakın çevremizden en uzak çevremize dek. Evrenin her köşesinden gelen etkiler dolaydan geçerek yöreye ulaşırlar. Yöre, dışıyla sürekli bir etkileşim halindedir. Unutmayalım, yörenin dışı, bir anlamı ve bir bölümüyle yörenin içindedir, "hava" yurduyla. Yörenin dışıyla iletişimi etkileşimi, içiyle etkileşimiyle işler!

Bu anlamıyla dışımda gördüğüm, karşılaştığım öteki, içimdeki ötekiyle birlikte yaşanır. Benden "bağımsız", sonsuz uzağımda "öteki" içimde yaşayan ötekiden bağımsız değildir! Dışımdaki babam, içimdeki babamla birlikte yaşanır! Burada Levinas'ın öngördüğü ötekinin, yörenin yapısı gereği var olamayacağını ileri sürebiliriz! Öteki, içimde, "dolay"ımda ve "öte"mdedir! Dışımdaki öteki, ötedeki öteki, "dolay"ımdan ve içimden geçmeden yaşantılanamaz!

Evrenden gelen etkiler, dolayımın geçerek yörenin içlerine ulaşır. Yöre aldığı etkileri dışına evrene yansıtır. Yansıtılan etkiler, evrende dönüşerek belki bir bölümüyle yöreye geri döner. Yöre, evrenden aldıklarıyla dönüşür, evren de yöreden kazandıklarıyla! Yöre, kendini evrene, evreni kendine yansıtır. Kendini kendine, evrene kapatmaya çabalayabilir de!

Yörene, bu çalışmanın sınırları içinde iki **işleyiş biçiminden** söz edeceğim. İlki **sakı yoğun** diyebileceğim işleyiştir ki saklayan, sakınan, gergin, uyanık (aşırı uyanık, uykusuz!) hesâbî, "gardımı almış", sık sık iki yüzlü insanın özelliklerini yansıtır. Sakı sözünü, saklamakla ilgili olarak öneriyorum. Sakı tavnı, sakı hâli, **hayatta tutunma** hâlidir. Canlının bu gezegendeki mevcudiyeti için gerekli çabayı, savaşımı anlatır. Sakınan, saklayan, kendini tehlikelere karşı koruyan insan, sakı hâli içindedir. Tutunacaktır öncelikle, bedenini var etmeye uğraşacaktır ki yöre olarak ortaya çıkabilsin! Gücü, yurt olarak, bedenin var olmasında odaklanmıştır. **Tutunma** başarılı olduğunda, sürdürme sağlanmalıdır. Hayata gelip, hayata tutunan insan, hayatta tutunmaya çabalayacak, hayatta **kalmayı** hedefleyecektir.

Sakı hâli, çağımızda olanca yoğunluğuyla yaşanıyor. **Tutunma**, **kalma** çabaları onu **açma** ya götürüyor. Hayatta açmayı hedefliyor! Sakı hâli odağında dolay da bu savaşımı körüklüyor. Yeryüzünün paylaşım kavgası başlıyor. "Biz"den olanı dolayımıza buyur edip, yabancıyı dolay dışına **el dolayına** sürüyoruz. **Biz dolayı**, bizden olduklarımızı düşündüğümüz yörelerden, **el dolayı** bizden olmayanlar sınıfına koyduklarımızdan oluşuyor. Hayatta tutunup, hayatta kaldıkça, gücümüzü giderek artırıp hayatta **açmayı** amaçlıyoruz! Bu açma, giderek büyüme, işgal etme, ele geçirmeye yöneliyor. Açma, bir çiçeğin açması düşünülürse, tohumlarını saçmaya hazır değildir; yarışmacı bir dünyada yöre, globalleşme görüntüsü altında kendi dolayına tohumlarını atarak, dünyanın her yerinde açmak istiyor! Doğrusu, tüm dünyayı dolayı kılmak istiyor! "İnsan hakları", "özgürlük", "eşitlik", "kardeşlik", "demokrasi", "diyalog" sakı yoğun bir yaşamın karşısındakine egemenlik kurmak için geliştirdikleri sözlerdir! Olup biteni saklamaya yönelik **perde sözlerdir**! Benzer biçimde, ilâhî olması gereken dinsel yaşantılar, sakı temelli çıkarıcı gösterişler, ritüeller hâline geliyor! Tanrı, imân, erdem, barış perde sözler olarak dolanıp duruyor dünyada. Sakı dünyası,

anlamlara, değerlere kendi güvenlikleri, kendi gereksinimleri açısından bakıp, hayatta tutunan, hayatta kalan, hayatta açan insanların hayatta kafes içine giren, hayatta boğulan, hayatta acı çeken varlıklar hâline gelmesine yol açıyor. Çalışmamızın dört temel sorusu açısından bakıldığında, birbirinden saklayan, saklanan, korkan, tiksinen, kaçan insanlar, bilmedikleri, anlamadıklarını ya yok sayıyorlar ya da değersiz buluyorlar: Kabul etmedikleri düşüncelerden irkiyorlar, onları düşman görüyor, onların yok olmasını istiyorlar. Birbirlerine karşı çıkarken, cinayetlere, teröre göz kırpmıyorlar! Sakı dünyasına batmış insanın durumu yaşadığı terör belasıyla kendini gösteriyor. Hayatı, ele geçirilecek, egemen olunacak, yönetilecek, bir süreç olarak görüp, hayatta tutunma, hayatta kalma, hayatta açma halinde; sakı halinde ısrar, hayatın büyük karşı çıkışıyla karşılaşılıyor: Terör! Hayata tutunamayanlar, tutunanların yozlaşmış değerlerine, hayattan vazgeçerek yanıt veriyorlar! Saklanmaya çalışılan hayat (elbette kendilerine, kendilerinden!) tepkisini kendini insandan saklayarak, esirgeyerek gösteriyor: “Siz beni birbirinizden, kendinizden, kendinize saklarsanız, ben de sizden kendimi saklarım” diyor sanki!

Sakı yoğun yaşamda kaba pragmacı, zekâya, “başarıya” odaklanmış, dayatıcı, “direnci”, fırsatçı insanlar yaşıyorlar!

Sakı, yaşamın sürmesinde elbette gerekli; tümüyle yaşama egemen olduğunda tehlikeli!

Yörenin bir diğer işleyişine **gizi** diyorum (Sakı ile gizi birbirinin mutlak karşıtı olarak anlaşılmalıdır). Yaşanan durumlara göre birbirine taban tabana zıt görülebildikleri gibi, birbirlerinin tümleyeni de olabilirler!). Gizi hâlinde hayatla tutunma, hayatla kalma, hayatla açma söz konusudur. Burada, yaşam önümüzde, dokunacağımız kadar yakındır: Ele geçiremeyeceğimiz kadar da uzak. Hayata **dayatma** içinde değildir! Hayatla tutunma, yaşamakta olduklarımıza, yaşadıklarımıza anlamlar sunarak olur. Sakı yaşamında anlamlar temel olarak dayatılır bize, bu temel anlamlar üzerinde yaratmaya çalıştığımız anlamlar yaşamı ele geçirmek içindir! Gizi yaşamında ise hayata duyduğumuz saygıyla çıkarız yola: Dinlemeye, anlamaya açığızdır. Hayatla tutunma boşluktan başlar, paradoksal bir deyimle. Doğrusu, üzerimize yığılan değerleri yıkmakla, kendimizi boşaltmakla (“Boşluklama” boşluk kılma, **peniasis** le) başlar! Gizi yaşantıları, temel **tavır** değişikliğinin yanında **görüşümüzün**, içinde yaşadığımız ortam ve çevrenin dönüşümüyle ortaya çıkar. Düşüncemizin, bilincimizin dönüşmesi gerekir, **sakıdan giziye** geçişte! Bu anlamda bilinç, diğer öğelerle yurtlarla bütünleşerek, bir anlam yaşama kaynağı olarak büyütülmeli, derinleştirilip genişletilmelidir! Gizi, bir bilinç odaklı anlam oluşumlarının yaşandığı hallerden oluşur! Yörede, bilinç yurdunu büyütüp, yoğunlaştırma oluşumlarını görürüz. Anlamlar eker yöre, kendi içinde, dolayında “bahçeler” açarak. Bilincini büyütür, derinleştirir, gücünün yardımıyla “yükseletir”, görüşünü, duygularını, tavrını, eylemlerini, yaratma çabalarıyla bütünleştirerek. Artık **yaşayıp gidici** olarak kalmaz, **yaşatıcı** olmaya çabalar. Hayatla kalma, hayatla açma yolculuğuna başlar. Zorunluluklar alanından, bedenini var edebilmek için verdiği savaşımdan, kendini oluşturabildiği, gerçekleştirebildiği alana geçer. Hayatla kalır: Güçlendirip, büyüttüğü bilinç alanından anlamlar devşirir, onları derin, geniş, yüksek

biçimde yaşar, onları yoğun biçimde yöresinde sindirmenin, içselleştirmenin kaygılarını yaşar.

Dürüstlüğü, içtenliği ile yöresinde farklı olana, yabancı olana, anlamadıklarına, karşı çıktıklarına yer açar. Öteler kendini. Öteye sürer (Eski Yunancadan **epekeinasis** diyebiliriz bu edime!). Farklı olana yer bulur yöresinde (Buna da **allosis** diyebiliriz).

Gizi yaşayışında, içe doğru genişlemeye, dışa, öteye uzanmanın yanı sıra, anlamların yoğun olduğu bir süreç söz konusudur. Hayatla açmak budur: Öteye, sonsuza doğru bir yolculuk. Kırılgan, incinebilir durumdadır yöre, sakı dünyasının sağlam desteği yoktur arkasında, kendi iç yolculuğunu, içinde açtığı yoldan, kendini evrene açarak yaşamaktadır.

Gizi yaşamında gizli, saklı olan bir şey yoktur. Her şey göz önünde her şey açıktır. İşte sır bu açıklıktan bu içtenlikten çıkar. Sır, göremediğimiz için değil, gördüğümüz için sırdır!

SIR, HİÇ DE SIR DEĞİLDİR

Gizi yaşamı, dünyamızda eksik olan bir yaşam. Gizi yaşamı daha nitelikli, daha yaşanmaya değer bir dünyadaki yaşamdır. Aydın, ülkemizde ve dünyada çoğunlukla gizi yaşamının uzağındadır. Gerçekçi olma, eleştirili bakma, siyasal savaşım içinde eyleme yönelik olma gibi kaygılar çağımız aydınını sakı yoğun bir yaşama güdüyor. Gizi yaşamı, ilk görünüşte aydınların değil de "mistik"lerin, sanatçıların, dindarların, bir tür ahlâkçıların yaşadığı yaşam izlenimini veriyor! "Eylem insanları, eylemciler, gizi yaşamın uzağında kalırlar" düşüncesi yaygın görünüyor. Oysa gizi yaşamındaki sır insanı, **sır aydın** da eylemde bulunabilir. Üstelik aydın etkinliği, **sır aydın**sız yeterince gelişmiyor.

Sır aydın, kendi içiyle, dışıyla iletişime açıktır! Yöresinin en uzak köşelerinde dolaşabilir, düşüncesini duygularıyla, bedeniyle ilişkilendirebilir, tavrının dayanaklarını bilir. Tavrını eylemiyle ortaya koyabilir.

İçine ve dışına açıktır! Yöresindeki havayı etkin biçimde yaşayabilmesi onun içi ve dışıyla ilişkiye girmesine yardımcı olur. Yöresini, yurtları, yurtlar arası bağlantılarıyla birlikte olunca devingenliği ile yaşantılayıp var kılabilirdiğinden "en uzak içiyle" en uzak dışı arasındaki iletişimi etkileşimi görebilir. Buna **sırlaşma** diyorum. Özbek şâir Cemal Kemal'in bir şiirinden esinlenerek. Şiirin Özbek Türkçesiyle söylenişi şöyle:

Sazim surlaş könglim bilen birleşib
Bu âlemdə yahşi-yaman surlaşar.
Seyyareler yanar kökte imleşib,
Dengizler túbide mercan surlaşar.
Şemalge şivirleb, saç yazar sümbül,
Ot da yana-yana ağaç balar kül,
Bostanning mahremi gül bilen bülbül,
Çemende can ile canan surlaşır.
Sirlarge talibdir siyneyi âlem,
Ba'zide şerhige hayrandır kalem

Dost bilen düşmannig, bu kandak elem,
Aytışibçin ile yalğan sırlaşar.
Asrlar derdini tağ kılıb üyib,
Evlâdlar bakarlar örtenib küyib,
Evlâdlar bahtını ortaga koyib,
Tarih babama bilen zaman sırlaşar.
Cemal siring açma, sözing kıl tamam,
Leblerde aks etsin kollar dagı cam
Sırlarga çömilgen şu sölim akşam,
Sening ruhing bilen asman sırlaşar...

Günümüz Türkçesiyle söylenirse:
Sazım sırlaş gönlüm ile birleşip
Bu âlemde yahşi yaman sırlaşır.
Seyyareler yanar gökte göz kırıp
Denizler dibinde mercan sırlaşır.
Rüzgâra fısıldar, saç olur sümbül,
Ateşte yanarak ağaç, olur kül,
Bahçemin mahremi gül ile bülbül,
Çimende can ile canan sırlaşır.
Sırlarla dolmuştur sine-i âlem,
Kimini izahta şaşkındır kalem,
Dost ile düşmanda, bu nasıl âlem,
Söyleşip gerçekte yalan sırlaşır.
Asırlar derdini dağ gibi yığıp,
Evlatlar babalar tutuşup yapıp,
Evlatlar bahtını ortaya koyup,
Tarh atam ile zaman sırlaşır.
Cemâl sırrın açma sözün kıl tamam,
Dudakta aksetsin ellerdeki câm,
Sırlara gömülen şu güzel akşam,
Senin ruhun ile âsman sırlaşır.

Sırlaşma yörenin dolayı ile, dolayının ötesindeki evren ile **gizi ikliminde** haberleşmesidir. Gizi yaşamı belli bir havada karşılıklı paylaşımlarla yaşanıyor bu bizi **iklim** adını verebileceğimiz ortam ve çevreye götürür. İklim yörelerin birlikte yaşadıkları ortak havadır. Evrende **yahşi-yaman**, iyi-kötü, güzel-çirkin sırlaşır! Sakı ikliminde bu sırlaşmayı, bu derin iletişimi göremeyiz. Sakı iklimi etkileşimi, iletişimi elbette yaşatır bize, ama bu etkileşim sırlaşma değildir! (Zaman zaman yahşi-yaman sırnaşır birbirine sakı ikliminde, sırlaşmaz!) Saz, şairin içine ve dışına yapacağı gezinin olanağıdır, bir güç, bir hava, bir eylem ve yaratı olan gönül ile sırlaşmaya çıkılır. Varlıkların sırlaşması duyulur! Çünkü evreni, kendimizi dinlemeye açıktır kulağımız! Gökyüzünde gezegenler, denizin dibinde mercanlar sırlaşır! Sırlaşma, bu anlamda

ontolojik bir özellik oluyor. Evren sürekli oluşumunu gerçekleştirirken, evrenin her zerresi her zerresiyle sırlaşır. Zaman içinde, geçmiş ile şimdi, şimdi ile gelecek sırlaşır.

Sır aydın, neyi, neden, kimden, ne zaman, nerede, nasıl sakladığı konusunda açık biridir. Şiir çarpıcı biçimde fizik dünya ile toplumsal, kültürel, etik dünyaların etkileşim içinde olduğunu anlatıyor. Sır aydın, böyle bir etkileşim evreninde, toplumunun, kültürünün sorunlarına bakar. Dolayısıyla kavrama, anlama, görme, görüş getirme gücü olandır.

Sır aydın, hemen ilk elde sakı yoğun bir dünyada ufuksuz yaşayan aydınlar açısından bir büyücü, bir kâhin, bir rahip, bir şaman, bir şarlatan olarak görülebilir, görülecektir de. Sır aydın, sır aydın taklidi yapıp, bundan çıkar sağlayan sözde aydınlar tarafından çarpıtıldığı için, o bir burnu havada, bulutlar üzerinde yüzen bir mistik, gerçeği, çıkar ilişkilerini, sosyo-ekonomik işleyişi, insan denen bencil, saldırgan, duygusal varlığı kavrayamamış biri gibi algılanacaktır. Neylersiniz ki sakı dünyasının kafesi insan yöresini böyle belirliyor. Sakıcılar içinde maneviyât pazarlayan, stres kaldırıcı, çözüm buldurucu, yol gösterici sakı erbâbı insanların sırlaşmasına ağır parazitler sokuyorlar. Bu parazitlerden sırlaşma antenlerimizi açamıyoruz. İnanmak, güvenmek isteyen insanlar kümeler hâlinde parçalanıyor. Birbirine düşman oluyor. Sakı insanı, kendi terminolojisinden kopamayan öteye, ötekine açılmayan, onun diliyle konuşamayan insandır. Kendi dilini, terminolojisini karşı tarafa dayatarak, "akıl" düzleminde iletişim olanağı aramaktadır.

Gelenekten gelen gizi yaşamı elbette kendi gizi iklimini yaratıp yaşanmaya çalışılıyor. Buradaki zorluk sakı dolayı ile çevrelenmiş bu yaşam, kendi devingenliğini sürdürebilmek için tâzelenmek, yenilenmek, değişen, değişmekte olan dünyaya, kâinata uygun biçimde atılımlar yapmak durumundadır. Gizi iklimi çoğu kez kapalı topluluklarda, bir cemaat dayanışması içinde yaşanmakta, bu ise gizinin sakıya dönüşme tehlikesini içinde taşımaktadır.

Tinsellik, maneviyât, anlamların, değerlerin "yüksek", "derin", "geniş", "yoğun" düzeyde yaşanması, gizi hâlini gerektirmiyor. Sakı dünyasında insana evrendeki varlığını anımsatan nice bilimci, düşünür, yazar, sanatçı, din adamı var. Gizi, bu insanların tinsel alana yaptıkları katkıları önemseyen yaşantıların yaşandığı yörenin, dünyanın, iklimin adıdır. Hiçbir kapalı, esrarlı, gizli kapaklı yanı yoktur.

Sır, gizi yaşamında, saklanan bir şey değildir! Yoksa her şeyle her şey, herkesle herkes arasında sırlaşma nasıl olacaktır? Sır, ne ulusların gizli "istihbarat" örgütleriyle, ne şirketlerin diğer şirketlerden köşe bucak sakladıklarıyla ilgilidir. Sır, Türkçe de çanak çömlek içine vurulan cilalara verilen bir ad. Aynanın arkasına sıvanan maddeye de sır deniyor. Sırça sözü de bu anlamda kullanılıyor. "Çömleğin sırçası iyi vurulmuştur" denebiliyor. Örneğin: sırça kabı koruyor, sır yöreyi koruyor. Apaçık olanı söylediğimiz hâlde, onda daha anlaşılması, çözülmesi gerekli olanı görmek demek sır. Sırça kabı örtmüyor. Saydam camı saklamıyor. Yansıtıyor, gösteriyor. Sırrı olan yöre, yansıtır, içindekini, yaşadıklarını, düşündüklerini, **bilâ hesâb!**

Sır, bizim kültürümüzde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Tasavvuf yaşamında, ancak yaşayanların bilebildiği yaşantılara da sır deniyor. Kapalı topluluklar, tarihleri

boyunca edindikleri deneyimleri sır olarak yeni gelenlere aktarıyorlar. Bu deneyimler yaşayamayanlara kapalıdır, herkese de açık değildir:

“Ser vermek olur sırrı ayân eyleme olmaz” demiş Cenâbî Paşa. Üzerinde şu sözler yazan mezar taşından söz edilir:

Ser verip sır vermeyen Server Dede

Yöresine sırça vurulmuş, yöresi sırlanmış biri, saklamadığı halde sırlıdır. Dolayına, dünyaya, evrene yansıttığı ile aşikârdır, “besbellidir”. Açıktır (Almanlar, **Nicht klar, nicht wahr** diyorlar! Bir şey, bir söz, açık, düzgün, anlaşılabilir değilse, gerçek ya da doğru değildir!). “Fasih”tir söyledikleri. Saklamadığı, örtmediği için. Belki onda sır olan, nasıl bu kadar açık olabildiğidir! (Fenomonolojik tutumda, her şey gözümüzün önündedir. “Fenomen” bir anlamda gözümüzün önünde olan demek. Gözümüzün önünde olanı göremediğimiz için, “ardımızda, arkalarda, görünmeyen bir yerlerde” olduğunu düşünüyoruz!) Sır saklanmaz, sır kendi kendini açığa vururken, gizler.

Sır bu anlamda, yöremizle, dolayımızla, evrenle girdiğimiz bir ilişkidir. Gizi yaşamı içinde yaşanandır. Sır yaşantı, yöremizi oluşturan öğeler (bunlara yurt demiştik!) arasındaki ilişkiden çıkıyor. Yurtlar arasındaki sır ilişkisi, sır iletişimi, şu yedi özelliğiyle kendini belli ediyor.

1. İç gücümüzü fark edip, bunu yaşamak, geliştirmek.
2. İçimize, yöremize “uçsuz bucaksız” alanlar açmak yeni, farklı, yabancı olanı alabilmek için. Öteyi, ötekini anlama yolculukları yapabilmek amacıyla.
3. İç gücümüzle öteye, ötekine açık olmak.
4. Ötekine, dolayımızdaki evrendeki yaşama saygı ve sorumluluk duymak.
5. Yöremizi daraltmamak, duvarlarla örmemek; kendimizi öteleme, öteye taşıma heyecanı, sevgisi, aşkı.
6. İçe ve öteye yolculuklarda kararlılık, ısrar, dürüstlük.
7. Yöremizde, dolayımızda olup bitenlere, oluşturduklarımızda **yakışmak** (Yakışma sözü bir yanda mantıksal, matematiksel tutarlılığı da içeren, etik, estetik, metafizik bir “çatışma-uyum”u anlatıyor!).

OLUŞ ÖZNELİĞİ OLARAK SIR

Sır yokluğu bizi nasıl bir insanla, nasıl bir dünyayla karşı karşıya bıraktı? Kendine sıkışık, içi yoksul, zayıf, dar; ben merkezli, ufuksuz bir insan ve onun dünyasıyla. İnsan bedenli bir varlık olarak bu gezegendeki çevresiyle hayatta kalma savaşımını sürdürmek zorunda. Bu savaşımın yoğunluğu onun **ard anlam** dünyasını oluşturmaya yol açtı. Bu dünyada yaşamın anlamı, biyo-ekolojik temeller üzerinde yükseliyordu. Türün sürmesi, güçlenmesi kaygısı egemendi yaşanan yaşama. Bu geriden gelen güç **vis a tergo**, yaşama gücü, ard anlam dünyasını yarattı. Bu gücün kullanımı “başarılı” olunca, bu geriden gelen güce sakı yaşamının gücü katıldı. Buna alışılan anlamıyla **uygarlık** deniyor. **Ard anlam** bu uygarlık dünyasında da yoğun bir biçimde etkisini sürdürüyor. Bu, örneğin Batı Düşüncesinde Hobbes’la yeniden keşfedilmiştir. Platon’un **Devlet**’te Thrasymakhos aracılığıyla dile getirdiği sorun da bir açıdan bu hayatta kalma savaşımı gücüyle ortaya çıkan **ard anlamla** ilgili sorundu. İnsanların birbirlerini ele geçirme, kaynakları, olanakları paylaşma savaşımında birbirlerine ard anlamla yaklaştıklarını

bugün de görmekteyiz. Dünyada savaşılan topluluklar, toplumlar, yoğun biçimde **ard** anlamla yaşıyorlar. Çıkar çatışmaları, bir kazancı elde etmek için girilen rekâbet, ard anlam yaşayan insanların eylemleri olarak ortaya çıkıyor.

Yöre, bedenle taşınıyor; beden, biyo-ekolojik varlığını ortaya koymak için ard anlam yoğun bir yaşama gereksinim duyuyor. Sır, bir yöre, bir dolay oluşumdur. Ard anlam üstünde yükselen bir anlam inşası ile yaşanır. Sır, bu anlamıyla gizli, saklı, kapalı, mistik bir şey değildir. Tarihi içinde sır, dinsel topluluklarda yaşanmaya çalışılmış, gerçeğin araştırılmasında bir, engel olarak görülmüş. Bilimde “sır” yoktur, “bilinmeyen” vardır. Üstelik sır “çok öznel”, paylaşılmayan mistik bir yaşantı sayıldığı için, bilinmeyi araştırılmamızda göz önüne alınmaması gereken, önemsiz, değersiz, ne idüğü belirsiz bir kavram olarak anlaşılmalıdır.

Oysa sır, bir görüş, bir tutum, bir yaşam biçimidir; bilinmeyenin araştırmasına ket vurmamak bir yana, onun anlamını olanca genişliği ile kavrama çabasıdır. Sevgili Dr. Felix Körner, bir konuşmamı yorumlarken sırrın Almancadaki anlamına değinmişti: “Ge-heim-nis”, “heim” ile ev, yuva, âşinâ olduğumuz içinde güven duyduğumuz bir şeyle ilgiliydi. Sır, uzağımızda, yabancı olan bir yerde değildir. Sır ile doğduk, sır ile yaşayıp öleceğiz. Çünkü sır, yalnızca “bilme” ile ilgili değildir, salt “entelektüel” bir özellik taşımaz. Sır, bir olmadır, özellikle oluşturacağımız bir süreçtir. Sır ne bilerek, bilinerek ne de “olarak”, “olgunlaşarak” tüketilemez. Bilinmeyenle ilişkinin salt bilgisel, bilişsel, epistemolojik bir ilişki olduğunu sanma büyük bir yanılgıdır. Bilinmeyenle ilişki yöresel, alışılmış anlamıyla öznel bir ilişkidir. Sonunda ortaya konacak olan eylem ve ürünler, yörenin etkinliğinden kaynaklanır! Bu etkinliğin evrensel oluşu, yörenin “hava” ögesini, “yurdunu” taşımasındandır. Sır, Yörenin evrensel olana açılan bir oluşumdur. Olağan bilimsel araştırmadan farkı, öznelikten kaynaklanan bir çabıyla evrenseli, bütün insanların yaşantılarında ortak olup da fark edilmemiş olanı yakalama çabasıdır. Bu çaba yörenin oluşturulması ile bilinmeye **yakışan** bir duruşla gerçekleştirilir (Heidegger buna *stimmung* diyordu!).

Sır, gizi yaşamı yaşayabilen yörelerin yaşantısıdır. Sanat, düşünce, bilim, inanç alanlarında ortaya konan ürün ve eylemlerde kendini belli eder. Sır aydın, sakı dünyasında daralmış, sıkışmış aydının arayış yollarından birinde durmaktadır.

SIR AYDINA GELENEKTEN GELEN İŞÂRET

Bizim geleneğimizin derinliklerinde sır yaşamı durur. Burada dile getirmeye çabaladığım sır kavramı gelenekle doğrudan ilgili değil. Ondan gelen işaretlere kapalı da değil. Bu amaçla iki büyük sır şairinin söylediklerinden bir kısmını dinlemeye çalışacağız. Önce Yunus’tan. (Dr. Mustafa Tatçı’nın **Yunus Emre Dîvânı**’ndan, 2.cilt, Tenkitli Metin, Millî Eğitim Yayınları, İstanbul, 2005)

‘İşka döyemedi özüm gensüzün açıldı râzum

Yünus senün işbu sözün ‘âlemlere destân ola. (418)

Gelenekte sırla ilgili birçok “söz” var, bunlar, bir anlamda kapalı, gizli, örtük oluşu dile getirirler: nihân, mahcub, mestûr, râz, gayb, pînân, nikâb, mahfî... Yunus, “sır” sözcüğünün yanında râz (Farsça), pînân sözcüklerini de kullanır. Yukarıdaki beyitte “İşk” elbette Tanrı aşkıdır, yörenin gücü, görüşü, tavrı, havası, duygu ve düşüncesini

içerir. "Döyemedi aşka" Yunus, tahammül edemedi. İç enerji, iç güç o denli şiddetli ve yoğun ki "genşüzin", istemeyerek açılır râzı, sırrı Yunus'un! Yaşadığı yoğun deneyim onu eyleme, şiir söylemeye (Aristoteles'in yorumuyla poiêsis!) götürür, bu sır yaşantısı dile getirilmek zorundadır, iç alanın genişliğinden, iç gücün şiddetli oluşundan.

Yûnus bu 'ışk kızgını komaz dilini tutmağa
'Âşıkla ma'sûk râzını dürüst diyemeye lîsân (259/8)

Neden sırrını ifade etmek zorundadır Yunus? Aşk kızgını, aşk ateşiyle yanandır çünkü. Unutmayalım, râzı açıklamak, sırrı ortaya dökmek, sırrı ortadan kaldırmaz, aşkla yanan ve âşık olunan sırlarını olağan dilin sözcükleriyle anlatamazlar! Sır, söylendikçe daha bir sır olur, daha yoğun sırlaşır. Sır, aynı dolayda yaşayanlarda gizli kapaklı bir yaşantı değildir. Aynı havayı, aynı dolayda solumak bir sır ortaklığı yaratır, bu ortaklığı yaşayanlara âşına diyebiliriz, tıpkı Fuzulî'nin şu dizisinde olduğu gibi:

Âşinâ, râz-ı nîhânın âşinâdan saklamaz

Sır yaşantısı, "bir kişilik" bir yaşantı değildir, yöreden yöreye, alışılmış deyimle gönülden gönüle "gizli yol" vardır: Hiçbir yöre âşinâsız olamaz, sır yaşantısı içinde ise. Sır aydın yalnızca âşinâlara seslenmez, onun işi özellikle sırdan bîhaber olanlara seslenmektir, sakı düzenine eleştiri yöneltmektir. Tıpkı Yunus'un "ışk kızgını" olduğu gibi, sır aydın "sır kızgını"dır. Söyleyecek sözlerle doludur.

Dervîş sırrı 'Arş'dan uçar gerçeği yeryüzündedir. (54/8)

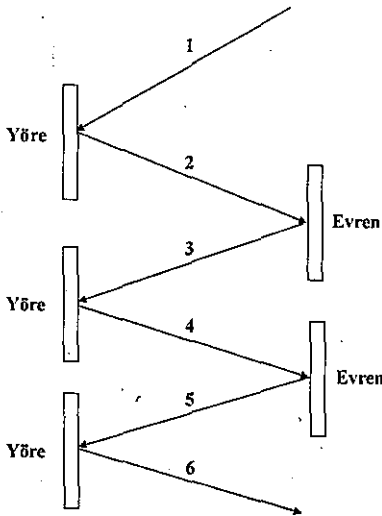
Gizi dünyası, şakı dünyasının kafesini kırmaya çabalar, 'Arş'dan uçar, gökyüzündedir, olup biteni görmek için. Sır yaşantısı, bir yeryüzü yaşantısıdır, insana özgü sınırlar içinde, insanın olanaklarını gerçekleştirme yaşantısıdır. İçimizdeki büyük gücü duyma çabasıdır. İçimizdeki uçsuz bucaksız dünyayı:

Yaban yolın gözetme yol evde taşra gitme

Cân yolu cân içinde cân râzını cân tuyar. (39/7)

Canın sırrını cân duyar: Dışarıda değildir sır içerdedir, içimizdeki derinliklerde: Daha önce kısaca değindiğimiz gibi "taşradan" dışarıdan yöreye gelen etkiler, yörede

yoğrulduktan sonra dışa yansıtılır (sözle, ifade ile eyleme, ortaya kültür ürünü koyarak...) Sır, bu noktada dışa yansıtılanın yeniden kendimize dönüşünü sağlamaktır: Evrenin aynalaştırılması diyebiliriz buna. Bu yöremizden kendimizden yansıyor evrenden, varlıktan geçerek yeniden bize dönmüş etkileri yeniden içimizde yoğurarak yansıtabiliriz. Bunu bir ışık benzetmesiyle anlatsak şöyle bir şekil çizebiliriz:

İşık evrenden, varlıktan gelir: 1.Yöre bu ışığı yoğurup yansıtır: 2. Evrende yöreden yansımış olandır, alışılmış anlamıyla kültürdür, uygarlıktır, sanattır, bilimdir, düşüncedir, inançtır! Evreni aynalayıp ondan gelen ışığı görebilmek, yöreden çıkıp evrenden

yeniden bize dönen ışığı: 3. Bu ışığı yeniden yoğurup yansıtmak: 4. Bu ışığın yeniden evrenden dönüşünü görmek: 5. Bu ışığı yoğurup yeniden evrene yollamak: 6. Sır, bu karşılıklı "aynalamalarla" sürer...

Bu yaşantılar âşinâlar arasındadır ve daraltılmış, algoritmik olarak anlaşılan akılla kavranamaz: Yunus sır yaşantılarına "aşk" adını veriyor:

Âşıkların hâlini 'aşık olanlar bilir

'İşk bir gizli haznedür gizli gerekdür esrâr (26/7)

Yunus bu sır Hak durur bu dil ile gelmek yok durur

Bilmesi bunun zevk durur 'akılla fehm irmez ona (14/6)

Sır yaşantısı bir "hava", bir dolay gerektirdiği için ancak âşinâlara açıktır: Kamuya, belli "akış çizelgesiyle", belli bir algoritmayla, kısaca akılla anlatılmaz.

Geleneğin bir sır yorumu, âşinâdan olan sır aydınının akli dışlaması, eleştiriyi, bilimi, sakı yoğun bir düşünce yapısını görmezden gelmesi anlamına gelmez. Tersine, sakı diliyle konuşmasını kolaylaştırır: Sır, ötekine, ötedekine açık olmakla yaşanır, çünkü.

Hoş haber geldi dosttan yaratdı bâğ u bostân

'İlm okur hezâr destân bülbülleri râz ile (335/3)

Sır âşinâları arasından dostlar dolayımızdadır, onlarla birlikte yaşanır sır yaşantısı. Dolayımızdaki dost, içimizde geniş alanların açılmasına neden olur, "bağ u bostân"lar oluşur; bu açılan alanlarda, içimizdeki "bülbül ötüşlü", hezâr destân kuşları, sır ile "ilm" okurlar. Sır ile bilimin çatışmayabileceğini görüyoruz burada: Bilimin anlamını yeniden yorumlama koşuluyla.

Dost, giz yaşamında içimizde bahçeler açabilen, o bahçede bülbül olabilen, bizim bülbül olmamıza katkıda bulunabildir.

Dost yüzün 'ıyân gördüm sır haberlerin sordum

Didi gizli bilmezsin uş söyledüm fâş oldum (394/4)

Dost yüzünü olanca açıklığıyla gördüm, çünkü dost "ayân" görebileceğim insandır, içindeki sırrını yok etmeden, sömürmeden. Dost daîmâ sır haberleri olandır, onunla girdiğim iletişimde yapacağım yanlış, sır haberlerinin yitip gitmesine yol açabilir; yukarıdaki örnekte böylesi bir durumla karşı karşıyayız: Fâş olunca, sır tüketilir, sır tüketilince, dostumuzla, "öteki" olarak ilişkimizde tükenme başlar: Sır, psikolojik anlamda, bir yorumuyla, içten güvendir: Karşımdakinin hâlâ gücü olduğunu, iç dünyasında sonsuza açılan yolların bulunduğunu bildirir bize. Sır, karşımdakini incitmemem gerektiğini söyler bana: Damgalamam gerektiğini, kafamda önceden belirlediğim kalıplara sokup, onu tüketmemek zorunda olduğumu. Gizi, gizliyi bilme-yince, fâş ederek iğreti sanımızı, karşıımızda bize 'ıyân olan dostun yüzünü yitirmiş oluruz.

Sır aydın, kendine, dostuna sorumlu olandır: Buradan tüm dünyaya, evrene sorumlu olan. Sır, salt dostun, salt bizim değil, tüm insanların, tüm evrenin sırrıdır. Sır aydın, evrenle olan derin bağını bildiği için. Yunus gibi şöyle diyebilir:

Yunus hod pinhândı sûret deysürüp geldüm (91/15)

Yunus'un kendisi gizli idi, görünüşe çıktı: Görünüşe çıkan yanımız, her yanımız değildir! Görünüşümüz, kendimizden daha farklıdır; ikiyüzlülük anlamında değil elbet-

te, bizde hep “pinhân”, gizli olan bir şey kaldığı için. İnsanı bu tüketilemez sonsuzluğu içinde göremezsiniz, denetimin, hesaplamanın yoğun olduğu bilme biçimi ile:

İlmile hikmet ile kimse irmez bu sırta

Bu bir ‘acâyib sırdur ‘ilme kitâba sığmaz (110/2)

Boncuk degül sır sözi gel gidelüm ko sözi

Dostı görmez bâş gözi ayruksı basar gerek

Bu tuhaf sır, bilimle anlaşılmaya çalışılır elbette, sır anlaşılardan hep fazla olandır, onu “bâş göz”ü, zâhiri göz göremez, farklı, “ayruksı” göz (basar) gerekir onu görmek için (135/18)

Sır aydın böyle bir “ayruksı basar”a sahip, ayruksı göze, görüşe, anlayışa. O, yöresiyle topluma açılan, toplumun sıkıntılarını, sorunlarını yöresiyle bütünleştiği kültürünün, anlaşılamayan yanlarını “toplumunun katkısıyla, aydınlatarak”, kendi diline çevirip, bu dille yoğurduktan sonra, toplumun diliyle yorumlayabilen, açıklayabilen, çözüm önerileri sunandır. Kimi zaman yürürlükte olan açıklamaları eleştiren, aşikâr olandaki sırrın görülmesine katkıda bulunabilir.

İy çok kitâblar okıyan sen kim dutarsın bana dak

Ta bilesin sırrı iyân gel ‘ışkdan okı bir varak (130)

Sırrı iyân bilen, sakı dünyasındaki mâlûmâtürüş insan, sır aydında özür (dak) bulur, oysa aşktan bir sayfa okumaya gücü yoktur. Burada, alışılmış yorum, aşkın Tanrı aşkı olduğudur. Elbette Yunus’un yaşadığı bağlamda böyledir. Biz bir yöre olan sır aydını göz önüne aldığımızda aşk, yöremizdeki güç görüş, tavır, hava, duygu, düşüncedir; daha önce söylediğimiz gibi! Aşktan bir sayfa okuyabilmek, içimizdeki evreni, evrendeki içimizi bir bütün olarak görme çabasıdır. Bu “enformasyon”la, mâlûmâtla sağlanamaz, yaşamakla, yöremizi ötekine açmakla olanaklıdır.

Sır yaşantısı Mevlânâ’nın **Mesnevî**’sinde yoğun biçimde dile getirilir. Bu çalışmanın sınırları içinde birkaç değinme ile yetinmek zorunda kalacağız.

Biraz önce Yunus’tan örnekler verirken, yöremizin ve evrenin ayna ve ışık ile dile getirebileceğimiz ilişkisinden söz etmiştik. Ayna, tasavvufta derin bir anlama sahip, sır insan, sır insan yaşadıklarına bakarak, onları “ayna” yaparak kendini görebilir. Bunun için, **dürüstlük** şarttır, aynamızın kirsiz, passız olması:

Ayinet dâni çerâ gammaz nîst

Zan ki zengâr ez ruhş mumtaz nîst

Bilir misin aynan neden değil gammaz?

Çünkü parıltısı pasından ayrılmaz (I/34)

Parıltısı pasından ayrılmayan ayna, bize kendimizi gösteremez. Aynası paslı olan sırrı anlayamaz. İçine, içinde, tıkanıp kalmıştır, kendinin. Sakı aydınından temel farklarından biri de burada: Toplumuna ayna tutmadan önce, tutarken, kendine de ayna tutabilen. “ruhş” unu, parıltısını, “zengâr” ile, pas ile karıştırmayın. Aynasının gammaz olması, lâf yetiştiren, açıkça söyleyen bir özellikte olması gerekir.

Her insan sır taşır: Sırta saygı, insana saygıdır, insana saygı sırta saygıdır. Dünyada yaşanan sorunların bir bölümü insanlar arası ilişkilerden kaynaklanıyor. Birbirlerinin sırrına göremeyen, sırrına saygı duymayan insanlardan:

Herkesi ez zen hud şud yâr-i men

Ez derune men ne cust esrâr-ı men
Herkes kendince dost oldu da bana
Bakmadı hiç içimdeki sırlarıma (I/6)

Toplumların, toplulukların, birbirlerini küçümsediği, birbirlerine düşman olduğu bir dünyada dostluklarda da sorun vardır: “esrâr-ı men”e, sırlarıma bakmayan, saygı duymayana nasıl dost kalınabilir ki?

Sırrı tükenmiş dünya, sırrı kalmamış insan, sırrı aşınmış aynada nasıl görür kendini? Çağın ekonomik, toplumsal, geçmişten gelen ağır kültürel, siyasal sorunları karşısında çözümler elbette ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal alanlarda aranacak. Sır aydın, toplum mühendisliğinin, somut sorunlara somut yanıtlar vermenin gereğini duyarak bakar çağının sıkıntısına. Bu sıkıntılar altında yatan hayata, evrene, değerlere bakışın bu sorunlara etkisini de sorgular; elbette bu sorunların hayata, evrene, değerlere, bakışımıza etkisini de. Tinselliğin toplumsal, siyasal, ekonomik ahlak alanlarına, bu alanların tinselliğe karşılıklı olarak nasıl etkin olduğunu sorgular. İnsan yöresindeki gücün, anlam atılımı (elan noetik, diyebiliriz belki buna!) yaparak, yaşayabileceği sonsuzluğu araştırmasına önyak olur.

Cân fişân ey âfitâb-ı ma’nevî
Mer cihân-ı kuhnî râ benumâ nevî
Cân serp ey mânâ âleminin güneşi
Şu köhne dünyaya göster yeniliği (I/2221)

Sır aydın, anlam dünyasında köhnemiş, kokuşmuş anlamları ortadan kaldırarak yeni (nevî) olanı, tâze olanı arar. Bu anlamda, “âfitâb-ı ma’nevî” anlamlar dünyasının güneşi, yaratıcısı, olmaya çabalar. Bu çaba uzun, bitimsiz bir yolculuktur, anlamlar dünyasının bir işçisi olabilmek, belki daha gerçekçidir, sır aydın için.

Sırr-ı men ez nâle-i men dûr nîst
Lîk çeşm u gûş râ ân nûr nîst
Sırrım çılgımdan değil hiç uzakta
O nûr kalmamış oysa gözde kulakta. (I/7)

Herkesin birbirinin sırrını kazıyıp yok ettiği bir dünyada yöresinin derinliklerinde insana hatırlatılması gereken sırrı duyan aydının çılgığı bu sırrıdır. Bu çılgığın duyulmayacağı bir dünyada bile çılgılık atılmaya devam edilmelidir. Sonunda insan aklı, görüşü bu çılgığı duyacaktır:

Mahrem-i în hûş coz bîhûş nîst
Mer zebân râ müştêrî coz gûş nîst
Akılsızdan öte yok bu aklın mahremi
Yok hiç dile kulaktan öte müşteri (I/14)

Akılsız (bîhûş), aklın uzağında kaldığı sürece, insan yöresinin anlama gücü, sırrı duyanın çılgığını duyduğu sürece, gelecek için umut vardır: Siyasetçi iktidar savaşında, yönetici yönetiminde, bilimci, sanatçı araştırmalarında, ortaya koyduğu ürünlerinde sırrı duyup, yaşayabildiğince yöresinin, çekirdeğindeki aşkı hep duyacak, sırrı bir ölçüde de olsa farklı biçimlerde duyuracaktır. Mevlânâ Dîvân-ı Kebir’de (2701. gazel, 28654.beyit) şöyle diyor:

Misâl-i 'ışk peydâiyy-o pinhân
Ne didem hem çü tu peydâ nihânî
Aşk örneği görünüp de gizleniyorsun
Görmedim hiç senin gibi apaçık gizli

Apaçık gizli, "peydâ nihânî", felsefede, fenomenolojik betimlemeler, yorumlarla açılmayı bekliyor. Yaşantı (erlebnis!), apaçık gizliyi yaşadıkça sırrın içine düşecek, dünyadaki bilinmeyenlerin, başarısızların, acıların, yaşanamayanların anlamını, adım adım, farklı bir gözle kavrar hale gelecektir.

ABSTRACT

RUDIMENTARY REMARKS ON "OPEN INTELLECTUAL"

The "Open Intellectual" proposed in this paper from the Weberian point of view is an ideal type that needs to be studied in order to gain a comprehensive understanding regarding Turkish cultural life. Why do we need such an intellectual? What is her importance in Turkish Culture that recently tries to collaborate with European Union? What are the basic distinguishing characteristics of an open intellectual? What are her attitudes towards ethical, aesthetical, political problems of Turkish culture? These are the questions that has been dealt with in this study. By criticizing the well entrenched received view of the typical intellectual in the Turkish Culture a new conceptual model regarding the need and function of an intellectual in the contemporary world has been proposed.

Key Words: Open Intellectual, Culture, Turkish Culture, Ethical Problems of Turkish Culture, Aesthetical Problems of Turkish Culture.